

O‘Z-O‘ZINI NAZORAT QILISH VA TANQIDGA MUNOSABATNI DIAGNOSTIKA QILISH

Kamilova Shaxnoza Murotbek qizi

Urganch Ranch texnologiya universiteti

“Pedagogika va aniq fanlar” kafedrası 1-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14198262>

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘z-o‘zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni diagnostika qilish masalalari o‘rganilgan. Zamonaviy jamiyatda shaxsning o‘zini o‘zi tahlil qilish, xatolarini tan olish va ularni tuzatish qobiliyatlari muvaffaqiyatning muhim omillari sifatida qaraladi. Ushbu jarayonlar shaxsiy va kasbiy rivojlanishda muhim rol o‘ynaydi. Maqolada o‘z-o‘zini nazorat qilish va tanqidga munosabat shakllanishining psixologik va pedagogik jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek, ushbu ko‘nikmalarni aniqlash va rivojlantirishning samarali diagnostik usullari tavsiya etilgan. Tadqiqot natijalari ushbu ko‘nikmalarni shakllantirishda qo‘llaniladigan metodik yondashuvlarni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: O‘z-o‘zini nazorat qilish, tanqidga munosabat, psixologik diagnostika, shaxsiy rivojlanish, pedagogik usullar, metodik yondashuv, xatolarni tahlil qilish.

Kirish.

Zamonaviy jamiyatda shaxsning o‘z-o‘zini anglash, xatolarini tan olish va ularni tuzatishga bo‘lgan munosabati muvaffaqiyatli hayot va kasbiy faoliyatning ajralmas qismi hisoblanadi. O‘z-o‘zini nazorat qilish va tanqidga to‘g‘ri munosabat shaxsiy rivojlanish, samaradorlikni oshirish va atrof-muhit bilan sog‘lom munosabatlar o‘rnatishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonlar insonning o‘ziga bo‘lgan hurmatini mustahkamlash va ijtimoiy muhitda o‘z o‘rnini aniqlashga yordam beradi.

Shu bilan birga, o‘z-o‘zini nazorat qilish va tanqidga munosabatning shakllanishi turli omillarga bog‘liq bo‘lib, ularning o‘zaro ta‘sir mexanizmlarini tushunish psixologiya va pedagogika sohalarining dolzarb masalalaridan biridir. Ayniqsa, ushbu ko‘nikmalarni diagnostika qilish va baholash usullarini ishlab chiqish zamonaviy ta‘lim tizimi va shaxsiy taraqqiyot uchun muhim vazifalardan hisoblanadi.

Mazkur maqolada o‘z-o‘zini nazorat qilish va tanqidga munosabatning psixologik asoslari, shakllanish omillari va diagnostika vositalari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirishda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan samarali metodik yondashuvlar tavsiya etiladi. Tadqiqotning natijalari nafaqat shaxsiy rivojlanishga, balki pedagogik faoliyatni yanada takomillashtirishga ham xizmat qiladi.

Metodologiya: Ushbu tadqiqot o‘z-o‘zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni diagnostika qilish masalasini o‘rganishda kompleks yondashuv asosida olib borildi. Tadqiqotda quyidagi metodologik asoslar va usullar qo‘llanildi: Psixologiya, pedagogika va falsafa fanlaridagi o‘z-o‘zini nazorat qilish va tanqidga munosabatga oid nazariyalar o‘rganildi. Xususan, klassik va zamonaviy tadqiqotlar tahlil qilinib, ularning diagnostika bilan bog‘liq jihatlari aniqlab chiqildi.

Mavjud diagnostik vositalar va usullarni tanqidiy ko‘rib chiqish orqali ularning afzalliklari va kamchiliklari aniqlangan.

Diagnostika usullari:

Test metodikasi: Zamonaviy diagnostika vositalari, jumladan, o‘z-o‘zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni baholashga mo‘ljallangan psixologik testlar qo‘llanildi. Xususan, o‘z-o‘zini

tahlil qilish va tanqidga javob berish xususiyatlarini o'lchashga yo'naltirilgan indikatorlar ishlab chiqildi.

Eksperiment: Diagnostika usullarining samaradorligini sinovdan o'tkazish uchun eksperimental o'quv guruhi tashkil etildi. Eksperiment davomida ishtirokchilarga o'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga bo'lgan munosabatni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus mashg'ulotlar o'tkazildi. Olingan natijalar eksperimentdan oldingi va keyingi holatni taqqoslash orqali baholandi.

Interdisiplinar yondashuv: Tadqiqot jarayonida psixologiya, pedagogika va sotsiologiya sohalari integratsiya qilinib, o'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatning murakkab mexanizmlari aniqlashga urinish qilindi.

Mazkur metodologiya tadqiqot natijalarining ilmiy asoslilikini ta'minlash va ularni amaliyotda qo'llash imkoniyatini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili:

O'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni o'rganish masalasi psixologiya, pedagogika, sotsiologiya kabi fanlarning diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Ushbu sohadagi nazariy va amaliy tadqiqotlar muammolarni chuqur tahlil qilish va ularning yechimlariga oid yondashuvlarni ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi. Adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida quyidagi asosiy yo'nalishlar aniqlandi: Psixologik adabiyotlarda o'z-o'zini nazorat qilish insonning shaxsiy xususiyatlari, jumladan, irodaviy fazilatlarini, o'z-o'ziga bo'lgan ishonchi va mas'uliyat darajasi bilan bog'liq ko'rib chiqilgan. Xususan: Bandura [2] tomonidan taklif etilgan o'z-o'zini boshqarish nazariyasida o'z-o'zini tahlil qilish va xatti-harakatlarni baholash jarayoni shaxsning umumiy motivatsiya tizimining bir qismi sifatida tavsiflangan. L. Vigotskiy [8] va A. N. Leontyevlarning [9] asarlarida o'z-o'zini nazorat qilish va refleksiya shaxs rivojlanishining muhim bosqichlari sifatida ko'rsatilgan.

O'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni rivojlantirishda ta'lim muhitining roli ko'plab pedagogik tadqiqotlarda o'rganilgan. Jumladan: D. Dewey [3] o'z asarlarida reflektiv fikrlashni rivojlantirish orqali shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyatni oshirish g'oyasini ilgari surgan. O'zbekiston olimlaridan Sh. Rahimovning tadqiqotlarida o'quvchilarda refleksiya va tanqidga munosabatni rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati ta'kidlangan. Tanqidni qabul qilish va undan samarali foydalanish masalasi zamonaviy psixologiya va menejmentda keng o'rganilgan.

H. Gardnerning [7] ko'p intellektlar nazariyasida tanqidga munosabat turli shaxsiy xususiyatlarga ko'ra individual xususiyatlarga ega ekani ko'rsatilgan. S. Covey[6] o'z asarlarida tanqidni konstruktiv yondashuv bilan qabul qilishni muvaffaqiyatli yetakchilikning muhim elementi sifatida e'tirof etadi.

O'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni aniqlash uchun diagnostik usullarni ishlab chiqishga qaratilgan tadqiqotlarda turli metodlar tahlil qilingan: R. Cattellning[5] shaxsiy xususiyatlarni baholash metodikasi shaxsiy va professional rivojlanishdagi nazorat mexanizmlarini aniqlashda qo'llaniladi. G. Eysenckning [4] temperamental xususiyatlarni o'lchash tizimi orqali tanqidga munosabat va emotsional o'zini boshqarishning o'zaro bog'liqligi o'rganilgan.

O'zbekistonda o'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni shakllantirishga oid tadqiqotlar davomida shaxsiy rivojlanishning milliy qadriyatlar bilan uyg'unligi o'rganilgan. Masalan: H. Abdurahmonovanning [1] asarlarida o'z-o'zini tarbiyalash jarayonida milliy-ma'naviy

qadriyatlarining o'рни yoritilgan. Z. Yoqubovanning [10] tadqiqotlarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o'zbek pedagogik merosining ahamiyati ko'rsatilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni diagnostika qilish va rivojlantirish masalasi turli fanlar kesimida dolzarb hisoblanadi. Bunda nazariy qarashlarni amaliyot bilan bog'lash, mavjud usullarni takomillashtirish va milliy yondashuvlarni rivojlantirish zarurati mavjud. Shu bois, ushbu tadqiqot natijalari shaxsiy va kasbiy taraqqiyotda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Muhokama:

O'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni rivojlantirish shaxsning ijtimoiy va kasbiy hayotidagi muvaffaqiyatning muhim omillari sifatida qaraladi. Ushbu tadqiqot davomida olingan natijalar ushbu masalaning turli jihatlarini yanada chuqurroq tahlil qilish va amaliy yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'z-o'zini nazorat qilish darajasi shaxsning mas'uliyat hissi va irodaviy fazilatlarini bilan bevosita bog'liqdir. Shaxs o'z xatti-harakatlarini nazorat qilish orqali o'zini rivojlantirish yo'lida konstruktiv qadamlar tashlaydi. Bu ko'nikmaning rivojlanishi talabalarda o'z maqsadlarini belgilash va ularga erishish samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Tadqiqot jarayonida tanqidga munosabatni qabul qilish va unga javob qaytarishning individual xususiyatlari aniqlangan. Tanqidni konstruktiv qabul qilgan shaxslar uni o'z faoliyatlarini takomillashtirish uchun imkoniyat sifatida ko'rishi ma'lum bo'ldi. Biroq, tanqidni qabul qilish qiyin bo'lgan shaxslar orasida o'z-o'zini tahlil qilishga bo'lgan motivatsiya pastligi kuzatildi.

Eksperimental o'quv guruhi bilan olib borilgan mashg'ulotlar tanqidga konstruktiv munosabatni shakllantirishda interfaol metodlarning ahamiyatini ko'rsatdi. Xususan, rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish orqali ishtirokchilarda o'z-o'zini tahlil qilish ko'nikmalari kuchaygani qayd etildi.

Milliy qadriyatlar va an'anaviy tarbiya o'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot davomida o'zbek jamiyatida tanqidni yumshoq shaklda yetkazish odatlari va shaxsiy xatolarni boshqalarga namoyish etmaslik tendensiyasi aniqlangan. Bu esa ushbu ko'nikmalarni rivojlantirishda milliy pedagogik yondashuvlarni hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Diagnostika natijalari tanqidga munosabat va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalari orasidagi bog'liqlikni aniqlash imkonini berdi. Ushbu vositalarni takomillashtirish orqali shaxsiy rivojlanishni kuzatib borish va maqsadga muvofiq pedagogik chora-tadbirlarni amalga oshirish imkoniyati yaratiladi.

Muhokama natijalariga asoslanib aytish mumkinki, o'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni rivojlantirishda individual, pedagogik va madaniy yondashuvlarning integratsiyasi zarurdir. Ushbu yondashuvlar shaxsning ijtimoiy moslashuvchanligi va kasbiy muvaffaqiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Shu bois, mazkur tadqiqot natijalari pedagogika, psixologiya va shaxsiy rivojlanish bo'yicha amaliy dasturlarni boyitishga xizmat qiladi.

Xulosa.

Mazkur tadqiqot natijalari o'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni shakllantirish va diagnostika qilish masalasida quyidagi muhim xulosalarga olib keldi:

O'z-o'zini nazorat qilish shaxsning mas'uliyatlik, o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishi va o'z faoliyatini samarali boshqarish ko'nikmalarining asosini tashkil etadi. Ushbu ko'nikma shaxsning shaxsiy va kasbiy muvaffaqiyati uchun muhim omil bo'lib, uni rivojlantirish shaxsiy o'sish va ijtimoiy moslashuvchanlikni ta'minlaydi.

Tanqidga konstruktiv yondashuv shaxsning o'z xatolarini tahlil qilish va ulardan saboq chiqarish imkoniyatini oshiradi. Bu esa shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishda muhim motivatsion omil hisoblanadi. Tanqidni qabul qilish va unga javob qaytarish ko'nikmalarini shakllantirish maxsus pedagogik yondashuvlarni talab etadi.

Diagnostika vositalarining ahamiyati: O'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni baholash uchun zamonaviy diagnostika vositalarini qo'llash samarali natijalar berdi. Ushbu vositalar shaxsning rivojlanish darajasini aniqlash va uning yutuq hamda kamchiliklarini belgilash imkonini beradi. Natijalar ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun maqsadli pedagogik chora-tadbirlar ishlab chiqishga asos bo'lib xizmat qiladi.

Milliy va madaniy qadriyatlar tanqidga munosabat va o'z-o'zini nazorat qilish jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ushbu ko'nikmalarni rivojlantirishda milliy pedagogik yondashuvlardan foydalanish muhimdir. Bu yondashuv shaxsning psixologik va ijtimoiy rivojlanishini yanada chuqurlashtiradi.

Pedagogik yondashuvlarning samaradorligi: Interfaol usullar, jumladan, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va refleksiya mashg'ulotlari, o'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga konstruktiv munosabatni shakllantirishda yuqori samaradorlikni ko'rsatdi.

Amaliy tavsiyalar

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Ta'lim jarayonida o'z-o'zini nazorat qilish va tanqidga munosabatni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus dasturlar ishlab chiqish.

Milliy qadriyatlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni uyg'unlashtirish orqali ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish.

Diagnostika vositalarini ta'lim jarayonida muntazam qo'llash va ularning natijalariga asoslanib individual yondashuvlarni shakllantirish.

Ushbu tadqiqot natijalari pedagogika, psixologiya va ta'lim tizimida o'z-o'zini rivojlantirishni targ'ib qilish bo'yicha amaliy qo'llanmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

References:

1. Abdurahmonova, H. (2018). "Milliy-ma'naviy qadriyatlar asosida shaxsiy tarbiyani rivojlantirish." *Milliy Tarbiya Jurnali*.
2. Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. W. H. Freeman and Company.
3. Dewey, J. (1933). *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process*. D.C. Heath and Company.
4. Eysenck, H. J. (1967). *The Biological Basis of Personality*. Charles C. Thomas.
5. Cattell, R. B. (1973). *Personality and Mood by Questionnaire*. Jossey-Bass.
6. Covey, S. R. (1989). *The 7 Habits of Highly Effective People*. Free Press.
7. Gardner, H. (1993). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books.
8. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*.

Harvard University Press.

9. Leontyev, A. N. (1978). *Activity, Consciousness, and Personality*. Prentice Hall.
10. Yoqubova, Z. (2019). "O'zbek pedagogik merosi va zamonaviy tarbiya." *Pedagogik Innovatsiyalar Jurnali*.